

Józef Cezary Kałużny

 <https://orcid.org/0000-0003-0983-4864>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

Warsztaty Historyczne dla Młodzieży jako przestrzeń wdrożenia autorskich wyników badań naukowych środowiska akademickiego Instytutu Historii Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego UPJPII w Krakowie

Funkcjonujące od 2006 roku Warsztaty Historyczne dla Młodzieży szkół średnich [dalej: WHM] rozwijały się w sposób dynamiczny i od samego początku były przestrzenią wymiany myśli akademickiej, która przekazywana była młodzieży za pomocą różnorodnych metod dydaktycznych. Od roku 2010, dzięki współpracy z nauczycielami – opiekunami uczniów, towarzyszącymi uczestnikom zajęć, rozpoczęliśmy kształtowanie nowatorskiej formuły spotkań z historią na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego UPJPII [dalej: WHiDK]¹. Wykłady po pierwsze przestały być

1 Materiały źródłowe związane z dokumentacją Warsztatów Historycznych dla Młodzieży, zostały zebrane i stanowią zespół archiwalny pt.: Warsztaty Historyczne,

jedynie formą „rozbudowanych korepetycji z historii” na poziomie akademickim; po drugie akademicy za namową nauczycieli coraz odważniej zaczęli dzielić się własną wiedzą historyczną. Właśnie te aktualnie prowadzone przez naszych historyków badania – które jak zauważyli uczniowie – akademicy przekazywali z największą pasją i zapałem, stały się źródłem sukcesu kolejnych edycji warsztatów.

Od 2012 roku bez specjalnej promocji zawsze zapełnialiśmy salę grupą 50 uczestników (zawsze mieliśmy więcej chętnych i listę rezerwową)². Właśnie bieżące odkrycia naszych historyków okazały się najbardziej interesującym elementem spotkań, łączyliśmy je z obowiązującym programem historii szkoły średniej. Współpracujący z nami nauczyciele szkół średnich – znający program warsztatów, który był udostępniany na początku roku – przygotowywali uczestników podczas zajęć z historii pod tematyczne spotkania na WHM. Współpraca ze szkołami nabrała wymiernego charakteru, pojawiły się umowy o współpracy (Publiczne Liceum Ogólnokształcące Sióstr Prezentek w Krakowie) i patronaty (Szkoła Podstawowa Sióstr Nazaretanek w Krakowie)³, ale i wiele mniej formalnych wdrożeń oryginalnych odkryć historycznych w trakcie dodatkowych zajęć z historii w liceach (m.in.: I LO w Bochni; I i II LO w Tarnowie). Potwierdzeniem tych działań są informacje o osiągnięciach na olimpiadach historycznych uczestników WHM, czy w końcu wybitne wyniki na studiach historycznych naszych uczestników, dwoje z nich jest obecnie studentami szkoły doktorskiej (dane za zgodą zainteresowanych do wglądu w dziekanacie WHiDK). Uniwersytet i kierownik projektu otrzymywali też oficjalne podziękowania za prowadzenie tego oryginalnego projektu od dyrekcji szkół, z których rekrutowali się nasi uczestnicy⁴.

Kolejnym kluczowym momentem kształtowania się formy przekazywania wyników własnych badań przez pracowników i doktorantów WHiDK wśród uczestników WHM było połączenie specjalistycznych wykładów historycznych z tematycznie powiązаныmi zajęciami warsztatowymi w krakowskich muzeach i miejscach związanych z historią miasta

znajdujący się w dziekanacie Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego UPJPII w Krakowie. Adres: ul. Kanonicza, 30-002 Kraków.

2 Zob. Dokumentacja dziekanatu WHiDK: Warsztaty Historyczne, listy uczestników i listy rezerwowe, 2012–2023.

3 Zob. Dokumentacja rektoratu UPJPII w Krakowie: Umowy, porozumienia o współpracy, umowy patronackie za rok 2018.

4 Zob. Dokumentacja dziekanatu WHiDK: Listy gratulacyjne 2018–2023.

(klasztory, archiwa, miejsca historyczne – kopiec Krakusa, teren getta krakowskiego itd.)⁵. W terenie i przestrzeniach muzealno-zabytkowych zajęcia prowadzili lub koordynowali nasi akademicy, próbując zaaplikować zaprezentowane na wykładzie wyniki swoich aktualnych badań, ten proces okazał się kolejnym trafnym kierunkiem rozwoju WHM. Od tego momentu, aż do okresu pandemii, właśnie ta wykładowo-warsztatowa metoda przekazywania i utrwalania oryginalnych wyników badań tak zainspirowała młodzież, że uczestnicy warsztatów w roku 2018 na zakończenie postanowili przygotować grę terenową w oparciu o pozyskaną oryginalną wiedzę z zajęć wykładowo-warsztatowych⁶.

Organizatorzy warsztatów, piszący te słowa, oraz dr Joanna Małocha postanowili wykorzystać potencjał WHM i przygotować projekt grantowy w oparciu o znaczne doświadczenie i wypróbowany pomysł. Wniosek został złożony do Narodowego Centrum Nauki w roku 2017 – na 140 przyjętych wniosków zajął 21 miejsce i pod nazwą Uniwersytet Młodego Odkrywcy – „Historia ma przyszłość” funkcjonował od 2018 do 2020 (nr wniosku: POWR.03.01.00-00-U044/17), a w rzeczywistości z przerwą na COV-19 do czerwca 2023⁷. W tym czasie okazało się, że projekt grantowy nie był w stanie wypełnić rosnących oczekiwań młodzieży i na WHiDK konieczne było – pod przewodnictwem doktorantów (mgr Magdaleny Ficoń, dr Katarzyny Matyi i dr Sylwii Sperling) aktywowanie również WHM w klasycznym niegrantowym scenariuszu. W 2020 roku wszyscy stanęliśmy w trudnej sytuacji pandemii, WHM posiadały już 3 lat doświadczenia w wersji e-learningowej Historyczne Warsztaty e-learningowe dla Młodzieży, dlatego po rocznej przerwie⁸ wznowiono warsztaty (luty–marzec 2021), gdy nie można było ruszyć z zajęciami stacjonarnymi (obostrzenia edukacyjne z tytułu gromadzenia się w okresie pandemii), rozpoczęły się zapisy na kolejną edycję WHM w formie e-learningu (pomysłodawca tego typu zajęć: dr Joanna Małocha, wraz z zespołem dr Sylwią Sperling

5 Zob. Dokumentacja dziekanatu WHiDK: Warsztaty Historyczne, programy zajęć wykładowo-warsztatowych, 2018–2023.

6 Zob. <https://whidk.upjp2.edu.pl/oferta-dla-szkol/warsztaty-historyczne>

7 Zob. Dokumentacja dziekanatu WHiDK: Warsztaty UMO „Historia ma przyszłość”, 2018–2020 (2023); <https://whidk.upjp2.edu.pl/oferta-dla-szkol/uniwersytet-mlodego-odkrywcy-2018-19>.

8 Zob. <https://whidk.upjp2.edu.pl/oferta-dla-szkol/historyczne-warsztaty-e-learningowe>

i mgr Magdaleną Ficoń⁹. W czasie zdalnego nauczania wiedza historyczna na poziomie akademickim dla młodzieży szkół średnich była mile widzianą odmianą od zwykłych zajęć zdalnych. W marcu i kwietniu 2021 miały miejsce warsztaty e-learningowe, które zgromadziły 341 uczestników z całej Polski (!), do testu finałowego przystąpiło 271 uczestników, laureaci – co już było wówczas możliwe – w czerwcu osobiście odebrali dyplomy i nagrody z I, II i III miejscem¹⁰.

Na przestrzeni lat wykładowo-warsztatowa formuła wypracowana na WHM okazała się idealnym nośnikiem dla wdrażanych w środowisku młodzieżowym oryginalnych badań historycznych pracowników Instytutu Historii WHiDK. Istotne było to, że wiedza ta mogła stanowić dla młodzieży nie tylko „ciekawostkę”, którą można się było pochwalić czy podnieść dzięki niej swoją ocenę z historii, lecz także materiał, który można było wykorzystać w nowatorskich projektach upowszechniania historii. Młodzież wraz z akademikami rozwinęła możliwości zaaplikowania nowych badań historycznych w postaci gier terenowych co było już znane, ale również poprzez pisanie scenariuszy gier historycznych, tak planszowych, jak i komputerowych – przerosło to oczekiwania organizatorów WHM. Na koniec jednego z cykli warsztatów (czerwiec 2019) przygotowano film na podstawie scenariusza napisanego przez młodzież, która wykorzystała materiały z wykładów i własne spostrzeżenia, a także teksty apokryficzne i powieść historyczną, tak powstał film o rozgoryczonych aktem rozmnożenia chleba przez Chrystusa piekarzach z Jerozolimy¹¹.

Ze względu na konieczność ograniczeń w przedstawionym materiale prezentowane przez pracowników Instytutu Historii wykłady dla uczestników WHM, świadczące o wdrażaniu w środowisku szkół średnich wyników swoich oryginalnych badań naukowych, zostały w tym miejscu jedynie zasygnalizowane. Poniżej krótko zaprezentowano tematykę kilku przykładowych wykładów przedstawionych młodzieży WHM (w schemacie: temat wykładu, krótka treść prezentowanego zagadnienia oraz bibliografia autora wykładu). Poniższe prezentacje w sposób oczywisty świadczą o tym, że wiedza zdobyta, a następnie upowszechniana przez młodzież WHM stanowiła autorski i oryginalny dorobek badawczy środowiska akademickiego

9 Zob. https://www.facebook.com/profile.php?id=100027972174921&locale=pl_PL

10 Zob. Dokumentacja dziekanatu WHiDK: Historyczne Warsztaty e-learningowe dla Młodzieży, 2018–2021.

11 Zob. <https://whidk.upjp2.edu.pl/oferta-dla-szkol/universytet-mlodego-odkrywcy-2018-19>

WHiDK. W kolejnym numerze „Folia Historica Cracoviensia” przedstawione zostaną kolejne z prezentowanych wykładów, poprzedzone informacjami dotyczącymi tematyki kolejnych edycji WHM oraz nagrodami, jakie za pracę przy projekcie warsztatów otrzymał organizujący je zespół.

Tomasz Graff

📄 <https://orcid.org/0000-0002-2142-086X>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

🌐 <https://ror.org/0583g9182>

TYTUŁ WYKŁADU:

Księżę Kościoła i mąż stanu kard. Zbigniew Oleśnicki (1389–1455)

Po zjednoczeniu Królestwa katedra krakowska miała szczęście do pasterzy wielkiego formatu, którzy odgrywali wybitną rolę w służbie państwa i Kościoła. Do nich zaliczyć należy m.in. Jana Grotowica, Floriana z Mokrska, Zawiszę z Kurozwęk i autora *Speculum Aureum*, bliskiego współpracownika św. Jadwigi – Piotra Wysza. Najznamienitszym mężem stanu spośród hierarchów krakowskich schyłku średniowiecza był z pewnością kard. Zbigniew Oleśnicki (z Oleśnicy). Niektórzy historycy przypisywali mu niemal wszechwładną pozycję w polskiej polityce, niewielu jednak zwróciło uwagę na jego wkład w służbie Kościołowi. Tymczasem Zbigniew Oleśnicki nie tylko miał poważne zasługi dla Kościoła lokalnego, lecz także odgrywał dużą rolę w dziejach Kościoła powszechnego, zwłaszcza w okresie tzw. schizmy bazylejskiej (1439–1449), kiedy to z jego ramienia archidiacon krakowski Dzierśław z Borzymowa uczestniczył jako elektor w konklawe, które wybrało antypapieża Feliksa V. Jak podkreślają badacze, Oleśnicki z pewnością zasługuje na określenie *pastor bonus*. Był wybitnym reformatorem życia liturgicznego diecezji, dbał o poziom podległego mu duchowieństwa. W swoich statutach synodalnych z lat 1436 i 1446 szczególnie podkreślał znaczenie Eucharystii, polecał duchownym powoli podczas podniesienia unosić hostię w górę, aby umożliwić wiernym jej adorację. Uporządkował kalendarz liturgiczny, wprowadzając święto ku czci świętych Cyryla i Metodego. Postanowił także, aby św. Florian odbierał w diecezji krakowskiej taką samą cześć, jak inni patroni Polski, Wojciech, Stanisław i Waclaw.

Na jego zlecenie przygotowano też wspianiały pontyfikał, zawierający jedną miniaturę półstronicową, 142 inicjały malarskie, w tym 42 figuralne. W oparciu o ten pontyfikał zredagowano pontyfikały jego następców: Tomasza Strzemińskiego i Fryderyka Jagiellończyka. Na polecenie Oleśnickiego archidiacon Andrzej z Kokorzyna opracował *Speculum Sacerdotum* – podręcznik duszpasterski, a Mikołaj z Błonia *Tractatus sacerdotalis de sacramentiis*. To także z inicjatywy Oleśnickiego przebywał w Krakowie żarliwy kaznodzieja Jan Kapistran, co przyczyniło się do rozbudzenia miejscowej pobożności i do powstania klasztoru bernardynów na Stradomiu. Sam Oleśnicki erygował stałą predykatwę w katedrze w 1454 roku – z kazaniami po polsku i łacinie. Również za jego pontyfikatu rozpoczęły się oficjalne starania o kanonizację Jadwigi Andegaweńskiej, a także próba ożywienia kultu bp. Prędoty [Prandoty]. Wreszcie warto zauważyć zakup dla Kościoła krakowskiego księstwa siewierskiego. Następcy Oleśnickiego tytułowali się książętami, a w księstwie siewierskim rządząli samodzielnie.

O randze i znaczeniu Oleśnickiego świadczy ponadto jego korespondencja z Eneaszem Sylwiuszem Piccolominim, późniejszym Piusem II. Warto też podkreślić rolę Zbigniewa w kreowaniu *theatrum* katedry krakowskiej; to on przyczynił się do powstania *ordo coronandi*, a także on był głównym organizatorem uroczystości koronacyjnych w 1447 roku, co ostatnio udowodniła Maria Koczerska. W dobie schizmy bazylejskiej Oleśnicki jako kanclerz Uniwersytetu Krakowskiego był postrzegany jako jeden z najważniejszych protektorów koncyliarystyki w Europie. W czasie jego pontyfikatu powstał traktat koncyliarystyczny prof. Tomasza Strzemińskiego o wyższości soboru nad władzą papieską, który był wychwalany przez ojców soboru w Bazylei. Sam Oleśnicki w tym czasie trzykrotnie został obdarzony kapeluszem kardynalskim: przez Eugeniusza IV, antypapieża Feliksa V i Mikołaja V. Świadczy to o pozycji biskupa nie tylko wśród członków polskiego episkopatu, lecz także w Kościele powszechnym, skoro w tym czasie liczba kardynałów nie przekraczała 24 purpuratów. Sam kardynał propagował plany metropolitalne, dążąc do rywalizacji precedencyjnej z arcybiskupami gnieźnieńskimi, co jest widoczne do dzisiaj w wizerunkach pierwszych biskupów krakowskich w ufundowanych przez niego krążgankach franciszkańskich, w przedługoszowym katalogu biskupów krakowskich, czy też na wielkiej pieczęci kardynalskiej Zbigniewa, gdzie św. Stanisław został przedstawiony w paliuszu arcybiskupim. Oleśnicki był wybitnym mecenasem i fundatorem, dobrodziejem Uniwersytetu i protektorem najwybitniejszego historyka późnego średniowiecza – Jana Długosza. Z jego pozycją polityczną musieli liczyć się Władysław Jagiełło oraz jego synowie: Władysław III i Kazimierz Jagiellończyk.

PUBLIKACJE WŁASNE POWIĄZANE Z WYKŁADEM:

- Graff T., *Episkopat monarchii jagiellońskiej w dobie soborów powszechnych XV wieku*, Kraków 2008, ss. 365;
- Graff T., *Kościół w Polsce wobec konfliktu z zakonem krzyżackim w XV wieku. Studium z dziejów kultury politycznej polskiego episkopatu*, Kraków 2010, ss. 124;
- Graff T., *Wokół sprawy kardynalatu biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 129 (2002), s. 19–50;
- Graff T., *Katolicki episkopat metropolii gnieźnieńskiej i lwowskiej wobec wyboru pseudopapieża Feliksa V przez sobór bazylejski*, „Nasza Przeszłość” 99 (2003), s. 55–129;
- Graff T., *Precedencja biskupów metropolii gnieźnieńskiej i lwowskiej w I połowie XV wieku*, „Nasza Przeszłość” 102 (2004), s. 105–150;
- Graff T., *Sprawa kardynalatu Zbigniewa Oleśnickiego a spór o precedencję w radzie królewskiej z prymasem Władysławem Oporowskim*, „Nasze Historie” 7 (2005), s. 105–116;
- Graff T., *Zbigniew Oleśnicki jako kanonik wiślicki. Z dziejów kariery kościelnej w późnym średniowieczu*, w: *Przeszłość jest czasem narodzin. Z dziejów Wiślicy i jej związków z Krakowem. Materiały z sympozjum historycznego zorganizowanego w Wiślicy, 23 października 2005 roku*, pod red. A. Waśko i J. Smołuchy, Kraków 2006, s. 105–115;
- Graff T., *Biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki wobec schizmy bazylejskiej (1439–1449)*, w: *Zbigniew Oleśnicki – książę kościoła i mąż stanu. Materiały z Konferencji Sandomierz 20–21 maja 2005 roku*, pod red. F. Kiryka i Z. Nogi, Kraków 2006, s. 195–204;
- Graff T., *Działalność polityczna Zbigniewa Oleśnickiego i polskiej hierarchii kościelnej w dobie tzw. burzy koronacyjnej*, „Folia Historica Cracoviensia” 14 (2008), s. 75–85;
- Graff T., *Zbigniew Oleśnicki i polski episkopat wobec unii personalnej z Królestwem Węgier w l. 1440–1444*, w: *Historia vero testis temporum. Księga jubileuszowa poświęcona Profesorowi Krzysztofowi Baczkowskiemu w 70. rocznicę urodzin*, red. J. Smołucha, A. Waśko, T. Graff, P. F. Nowakowski, Kraków 2008, s. 349–364;
- Graff T., *Wizja polityczna Zbigniewa Oleśnickiego w okresie bezkrólewia po śmierci Władysława III*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej Polskiej Akademii Umiejętności” 22 (2014), s. 21–43;
- Graff T., *Biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki (1423–1455) wobec husytyzmu i polityki polsko-czeskiej*, „Mediaevalia Historica Bohemica” 17 (2014), cz. 1, s. 127–167;

Graff T., Zbigniew Olesński (1389–1455), biskup krakowski, kardynał,
w: *Polonia Sacra. Ze skarbca Archidiecezji Krakowskiej*, red.
J. Skrabski, A. Witko, Kraków 2018, s. 146–147.

Józef Cezary Kałużny

 <https://orcid.org/0000-0003-0983-4864>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

TEMAT WYKŁADU:

***Dziedzictwo kultury antycznej
we wczesnym chrześcijaństwie***

W okresie wczesnego cesarstwa tolerancja religijna stanowiła jeden z istotnych warunków ładu społecznego. Imperium było nie tylko wieloetnicznym, ale również wieloreligijnym konglomeratem społecznym. Efektem współzystencji tak różnorodnego pod względem kulturowo-religijnym środowiska było tworzenie nowych, ale zakorzenionych w wcześniejszych wzorcach, tradycji kulturowo-religijnych. Stare kultury ewoluowały, zmierzając w stronę nowych religijno-kulturowych rozwiązań, które odpowiadały na nowe społeczne zapotrzebowanie. Przykładem może być reaktywowany w nowej formie, choć powszechnie znany, kult słońca niezwykniętego (*sol invictus*), lansowany przez cesarza Aureliana (270–275)¹².

Mieszkaniec Rzymu, Syrakuz, Kartaginy, Aten czy Aleksandrii, choć tak różny pod względem dziedzictwa kulturowego, to jednak „wychowany” w stosunkowo jednolitym środowisku społeczno-administracyjnym, obracał się wokół podobnych historii, mitów, podań. Mieszkańców imperium niejednokrotnie różnicował status społeczny, ekonomiczny czy etniczny, ale posługiwali się tym samym uniwersalnym językiem ekonomii i kultury (greką). Język to również kultura mu towarzysząca, a w tym przypadku kultura religijna pełna zbieżnych pojęć, wspólnej symboliki;

12 Por. S. E. Hijmans, *Sol: The Sun in the Art and Religions of Rome*, Groningen 2009, s. 484nn.

wypracowanych przez elity intelektualne cesarstw, które podobnie jak dziś stosowały uniwersalne ponadetniczne ikony kulturowe, proste, czytelne i zrozumiałe dla wszystkich.

Na tej wspólnej bazie kodów kulturowo-religijnych wyrastała nowa, wspólna dla wszystkich chrześcijan, cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa, która zakorzeniona była w znanych i akceptowanych już symbolach religijno-kulturowych, ale obdarzonych teraz nowym ideowo-religijnym znaczeniem. Wyżej wspomniany kult słońca, reaktywowany w aurelianowej wersji *Sol invictus* – w środowisku młodego Kościoła nabierał nowego znaczenia, tak w treści teologicznej: Chrystus prawdziwa światłość tego świata (Iz 9, 1); Słońce sprawiedliwości (Ml 3, 20), jak i wspierającej ją ikonografii, w której Chrystus *Sol inictus*, staje się *Sol verus*¹³. W III i IV wieku n.e. znane religijno-kulturowe „ikony” otrzymały nowe chrześcijańskie znaczenie, wzbogacone o nowy ideologiczno-religijny program. Podanych zostało kilka przykładów dziedzictwa kultury antycznej w tzw. cywilizacji wczesnego chrześcijaństwa, poza przywołanym *Sol invictus* – *Christus Sol verus* można odnotować również Hermesa Kriophorosa – Chrystusa Dobrego Pasterza czy Feniksa – Chrystusa Zmartwychwstałego¹⁴. Przykłady te świadczą z jednej strony o trwałości i ponadczasowości pewnych uniwersalnych religijno-kulturowych symboli, a z drugiej o silnym zakotwiczeniu pierwotnego Kościoła, który od połowy II wieku odrzucił aikoniczne dziedzictwo judaizmu i niezwykle odważnie odkrywał zapowiedź zbawczej interwencji Boga nawet w mitologii pogańskiej.

PUBLIKACJE WŁASNE POWIĄZANE Z WYKŁADEM:

Kałużny J. C., *Kształtowanie się przedstawień chrystologicznych jako świadectwo ideowych przemian w Kościele III i IV wieku*, „*Studia Laurentiana*” 4 (2004), supl. 1, s. 1–248;

Kałużny J. C., *Dziedzictwo wzorców antycznych w sztuce wczesnochrześcijańskiej*, w: *U źródeł kultury wczesnochrześcijańskiej*, red. J. C. Kałużny, S. Stabryła, Kraków 2002, s. 77–92;

13 Por. J. Niziołek, *Sol verus. Studia nad ikonografią Chrystusa w sztuce pierwszego tysiąclecia*, Warszawa 1991.

14 Por. J. C. Kałużny, *Dziedzictwo wzorców antycznych w sztuce wczesnochrześcijańskiej*, w: *U źródeł kultury wczesnochrześcijańskiej*, red. J. C. Kałużny, S. Stabryła, Kraków 2002, s. 77–92.

- Kałużny J. C., *Kościół a sztuka w Cesarstwie Rzymskim I–IV wieku*, w: *Charisteria Tito Górski Oblata*, red. S. Stabryła, R. M. Zawadzki, Kraków 2003, s. 61–84;
- Kałużny J. C., *Sztuka na służbie sacrum na przykładach z przełomu IV i V wieku*, w: *Europejczyk wobec sacrum*, red. J. C. Kałużny, Kraków 2006, s. 29–45;
- Kałużny J. C., *Chrystus – Delphinus salvator. W poszukiwaniu korzeni ikonografii chrześcijańskiej*, w: *Symbolika zwierząt*, pod red. J. Mareckiego, L. Rotter, Kraków 2009, s. 93–104 (Symbol – Znak – Przesłanie, 1);
- Kałużny J. C., *Początki drobnej plastyki użytkowej pierwszych chrześcijan. Motyw Chrystusa – Dobrego Pasterza w artes minores*, w: *Wytwory rąk człowieka*, pod red. J. Mareckiego, L. Rotter, Kraków 2012, s. 103–130 (Symbol – Znak – Przesłanie, 6);
- Kałużny J. C., *Phoenix and Delphinus Salvator: The History of the Forgotten Images of Early Christian Iconography*, „Perspektywy Kultury” 30 (2020) nr 3, s. 9–26.
-

Joanna Małocha

 <https://orcid.org/0000-0001-6965-4297>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

TEMAT WYKŁADU:

Z pamiętnika krakowskiego franciszkanina..., czyli jak badać i przygotować do druku archiwalne źródło historyczne

Zastanawiając się nad tematem, jaki chciałabym przybliżyć uczestnikom warsztatów historycznych, postanowiłam sięgnąć do zasobu Archiwum Prowincjalnego Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w Krakowie, z którego pochodzą archiwalia przygotowywane przez mnie w ciągu ostatnich kilkunastu lat do wydania w postaci krytycznych edycji źródłowych. A dokładniej do fragmentu – nieopublikowanej jeszcze – spuścizny, jaka pozostała po prowincjale z początku XX wieku o. Alojzym Karwacim OFMConv. Na przykładzie jego rękopisów, a zwłaszcza pamiętników,

można bowiem dostrzec, jaką wartość mają tego typu dokumenty dla poznania historii Galicji i jej mieszkańców, samego Krakowa czy zakonu franciszkańskiego w ważkim okresie przełomu XIX i XX wieku, czasu I wojny światowej oraz dwudziestolecia międzywojennego.

Potraktowaliśmy zatem zapiski uczonego franciszkanina jako swoiste „okno” na przeszłość, ukazujące nie tylko wydarzenia z „wielkiej historii” powszechnej, lecz także – a może przede wszystkim – losy pojedynczych osób, miejsc i rzeczy. Równocześnie licealiści poznawali etapy powstawania edycji źródłowej i przekonywali się o niejednokrotnie interdyscyplinarnym charakterze tego procesu; uczyli się odróżniać krytykę zewnętrzną od wewnętrznej; „stawiać źródłu pytania” przekształcające informację potencjalną w efektywną; a wreszcie – ćwiczyli swoje umiejętności z zakresu neografii.

PUBLIKACJE WŁASNE POWIĄZANE Z WYKŁADEM:

- Małocha J., *Karwacki Leopold Jan (o. Alojzy) OFMConv*, w: *Słownik biograficzny polskich archiwistów kościelnych*, t. 2, red. J. Marecki, Kraków 2001, s. 88–93;
- Małocha J., *Kronika klasztoru Franciszkanów we Lwowie 1939–1946*, oprac. Z. Gogola, J. Małocha, A. Oleksiak, Kraków 2008, ss. 118;
- Małocha J., *Kronika II. Seminarium OO. Franciszkanów we Lwowie 1928–1934*, oprac. Z. Gogola, J. Małocha, H. Starostecka, Kraków 2010, s. 252;
- Małocha J., *Kronika parafii OO. Franciszkanów w Czyszkach 1821–1936*, oprac. Z. Gogola, J. Małocha, B. Frontczak, Kraków 2012, ss. 288;
- Małocha J., *Kronika Franciszkanów w Gołonogu 1957–1973*, oprac. Z. Gogola, J. Małocha, Kraków 2016, ss. 272;
- Małocha J., *Kronika klasztoru OO. Franciszkanów w Lubomierzu 1943–1956*, oprac. Z. Gogola, H. Małocha, J. Małocha, Kraków 2017, ss. 264;
- Małocha J., *Zakon Braci Mniejszych. Franciszkanie, franciszkanie-reformaci, reformaci*, w: *Niepodległa na kartach zakonnych kronik*, red. J. Marecki, M. Rdzak, Kraków 2022, s. 21–73.

Rafał Opulski

 <https://orcid.org/0000-0001-9772-0298>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

TEMAT WYKŁADU:

Dzieje oporu przeciwko okupacji niemieckiej podczas drugiej wojny światowej oraz działalności opozycji antykomunistycznej z perspektywy Małopolski

Przedstawione zostały osoby związane z regionem, które wyraźnie odciśnęły swoje piętno w historii Polski. Dotyczyło to przede wszystkim kardynała ks. Adama Stefana Sapiehy, biskupa diecezji krakowskiej w latach 1911–1951 (metropolity krakowskiego od 1926 roku), jednej z ważniejszych postaci w historii polskiego Kościoła w XX wieku. Uczniom została zwrócona uwaga na ważny epizod w życiu metropolity krakowskiego, jakim była jego zgoda na pogrzeb Józefa Piłsudskiego na Wawelu, a następnie kontrowersje związane z przeniesieniem trumny z ciałem Marszałka do krypty pod wieżą Srebrnych Dzwonów.

Ważną częścią zajęć była także tematyka dziejów oporu przeciwko okupacji niemieckiej podczas drugiej wojny światowej oraz działalności opozycji antykomunistycznej z perspektywy Małopolski. Uczniowie dowiedzieli się o najważniejszych miejscach związanych z działalnością Konfederacji Tatrzańskiej oraz przebiegiem tzw. polskich miesięcy w Krakowie. Przedstawiono antykomunistyczne protesty podczas uroczystości święta 3 Maja 1946 roku, walki uliczne i inne formy oporu w czasie marca 1968 roku oraz najważniejsze wydarzenia w okresie stanu wojennego w Małopolsce. Podczas warsztatów poruszono również historię kombinatu metalurgicznego w Nowej Hucie, który w zamiarze komunistycznych władz miał być „idealnym miastem socjalistycznym”, pełniącym istotną rolę w oficjalnej propagandzie.

PUBLIKACJE WŁASNE POWIĄZANE Z WYKŁADEM:

Opulski R., *Działania komunistycznej władzy wobec „wichrzycieli” w marcu 1968 r. w Krakowie*, w: *Marzec 1968. Fakty, wydarzenia, interpretacje*, red. A. Czwołek, A. Galij-Skarbińska, W. Polak, Toruń 2018, s. 75–90;

- Opulski R., „Apogeum zagrożenia”. *Władze wobec I pielgrzymki papieża do Polski*, „Dziennik Polski” 11.06.2019;
- Opulski R., „Niech żyje wolność”. *Marzec '68 w Krakowie*, w: *Od Gomułki do Gomułki*, red. M. Wenklar, Kraków 2019, s. 124–127;
- Opulski R., *Działalność polityczna Adama Stefana Sapiehy* (współautorstwo: C. Kuta), w: *Świadek dziejów narodu. Kardynał Adam Stefan Sapieha (1867–1951) w dokumentach archiwalnych*, red. J. Marecki, t. 5: *Działalność polityczna*, red. C. Kuta, R. Opulski, Kraków 2020, s. 53–64;
- Opulski R., *Świadek dziejów narodu. Kardynał Adam Stefan Sapieha (1867–1951) w dokumentach archiwalnych* (współredakcja: C. Kuta), red. J. Marecki, t. 5: *Działalność polityczna*, Kraków 2020;
- Opulski R., *Gdy Kraków się ruszył... Krakowska organizacja partyjna wobec Sierpnia 1980 r.*, Bezpłatny dodatek do „Dziennika Polskiego” z okazji 40. rocznicy porozumień sierpniowych, 27.08.2020, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/broszury-edukacyjne-i-d/107444,Porozumienia-Sierpniowe-40-rocznica-1980-2020-Dodatek-prasowy-do-pobrania-PDF.html> (8.03.2024);
- Opulski R., „Wielki syn swojej Ojczyzny”. *Działalność polityczna Adama Stefana Sapiehy* (współautorstwo: C. Kuta), w: „*Dla Kościoła i narodu*” ... *Kardynał Adam Sapieha*, Kraków 2021, s. 26–29;
- Opulski R., *Rozstrzelany Maj '46 w Krakowie*, „Dziennik Polski” 6.05.2021, <https://plus.dziennikpolski24.pl/rozstrzelany-maj-46-w-krakowie/ar/c15-15595141> (8.03.2024);
- Opulski R., *Jeśli chcesz być jak Wicek Pstrowski... Współzawodnictwo pracy w stalinowskiej Polsce*, „Dziennik Polski” 4.08.2022, <https://plus.dziennikpolski24.pl/jesli-chcesz-byc-jak-wicek-pstrowski/ar/c15-16545063> (8.03.2024);
- Opulski R., *Oblicze ideowe i działalność propagandowa Konfederacji Tatrzańskiej*, w: *Góral, znaczy Polak z ducha i krwi*. Bezpłatny dodatek do „Dziennika Polskiego” 3.06.2022, <https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/periodyki-ipn/dodatki-historyczne-do/165899,Goral-znaczy-Polak-z-ducha-i-krwi-Dodatek-prasowy-PDF.html> (8.03.2024);
- Opulski R., *Działania propagandowe władz wokół Marca '68*, w: *Marzec '68*. Bezpłatny dodatek do „Dziennika Polskiego” z okazji rocznicy Marca '68 w Krakowie, 10.03.2023, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/marzec-1968/99562,Marzec-03968.html> (8.03.2024).

Anna Winkler

 <https://orcid.org/0000-0002-8721-9157>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

TEMAT WYKŁADU:

***Dlaczego Platon nie znosił demokracji,
a my dzisiaj nie wyobrażamy sobie bez niej życia?***

Tematem wykładu były zarzuty wysuwane od czasów starożytności wobec demokracji i podejmowane przez bliższych współczesności myślicieli politycznych, takich jak Hans Kelsen, Robert Dahl czy Jürgen Habermas, próby poradzenia sobie z nimi. Platońska krytyka była pretekstem do rekonstrukcji XX-wiecznych dyskusji na temat demokracji, często skoncentrowanych wokół tych samych argumentów, które padały w dialogach, takich jak *Państwo* czy *Gorgiasz*. Dzięki temu słuchacze zostali wprowadzeni w świat jednej z najważniejszych dla historii doktryn politycznych i prawnych debat na temat istoty i wartości demokracji.

Autorka wykładu zajmuje się historią doktryn politycznych i prawnych oraz historią intelektualną, ze szczególnym uwzględnieniem historii XIX- i XX-wiecznej lewicy.

PUBLIKACJE WŁASNE POWIĄZANE Z WYKŁADEM:

Winkler A., *Konieczność rewolucji? Francuscy marksiści wobec wydarzeń 1968 r.*, Toruń 2021 (monografia wydana w ramach konkursu FNP „MONOGRAFIE”);

Winkler A., *Wściekłość i gniew w teoriach rewolucyjnych 1968 r. Jak teoretycy rewolucji paryskiego maja pisali o emocjach?*, „Myśl Polityczna” (2021) nr 2 (8), s. 63–75;

Winkler A., *Józef Ordega. Wybór tekstów* (redakcja, wstęp i opracowanie), Kraków 2021.

Maciej Zakrzewski

 <https://orcid.org/0000-0002-2608-7533>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

TEMAT WYKŁADU:

Czym był totalitaryzm?

Idee i praktyka

Wystąpienie omawiało dzieje jednego z najważniejszych zjawisk politycznych w XX wieku, jakim był totalitaryzm. Problem ten omawiano z dwóch perspektyw politologicznej i historycznej. W pierwszej części wprowadzono w genealogię, główne założenia ideologii leżące u podłoża ustrojów totalitarnych, tj. marksizmu i rasizmu. Przedstawiono społeczne i polityczne uwarunkowania wykształcenia się systemu totalitarnego, a także najważniejsze systemowe ujęcia interpretacyjne.

W drugiej części wystąpienia uczestników zapoznano z historycznymi formami ustrojów totalitarnych, uwzględniając przede wszystkim europejskie doświadczenie komunizmu i narodowego – socjalizmu. Analizując oba systemy, ukazano zarówno różnice ideologiczne, jak i podobieństwa przyjętych form kontroli społecznej. Ważnym elementem było ukazanie nie tylko historycznej perspektywy, ale także w świetle definicji i modeli teoretycznych, przedstawienie współczesnego zagrożenia tą formą ideowo-polityczną.

PUBLIKACJE WŁASNE POWIĄZANE Z WYKŁADEM:

Zakrzewski M., *Ontologia bezpieczeństwa. Organa bezpieczeństwa publicznego w perspektywie leninowskiej teorii politycznej. Zarys zagadnienia*, w: *W stronę antropologii bezpieczeństwa*, Wrocław 2014, s. 75–85;

Zakrzewski M., *Przewyciężenie „dziecięcej choroby lewicowości” w Komunistycznej Partii Robotniczej Polski (wokół II Zjazdu KPRP w 1923 r.). Zarys problematyki z perspektywy historii doktryn politycznych*, w: *Komuniści w II Rzeczypospolitej. Ludzie – struktury – działalność*, red. M. Bukała, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2015, s. 207–233;

- Zakrzewski M., *Totalitarna władza i nowa jednostka. Instrumentarium Ernsta Jungera*, w: *Antropologia donosu*, red. R. Klementowski, J. Syrnyk, Wrocław-Warszawa 2017, s. 13-23;
- Zakrzewski M., *Od „Nieprzekupnego” do Franciszka „Franza” Maurera. Studium pragmatyzacji aparatu bezpieczeństwa*, w: *Aparat bezpieczeństwa w perspektywie antropologii organizacji i antropologii władzy*, red. J. Syrnyk, R. Klementowski, K. Mikołajczak, Instytut Pamięci Narodowej, 2020, s. 84-96.